

JEROEN SMITH

Devotie die ontmoeting werd. Thérèse van het Kind Jezus en het Heilig Gelaat

Een door tranen mooi geworden Gelaat

Zuster Marie du Sacré-Sacrament getuigt over haar medezuster Thérèse: “Haar belangrijkste devotie was het heilig Gelaat van onze Heer, dat haar heel de liefde verklaarde waarmee Hij haar in zijn lijden had liefgehad. Het was in de beschouwing daarvan dat zij ontbrandde in liefde en ijver voor het heil van de zielen. Zij had het (prentje van het Gelaat) altijd voor zich in haar getijdenboek en in het rekje bij haar gebed. Het was opgehangen aan de gordijnen van haar bed tijdens haar ziekte; het zien hiervan hielp haar haar lange martelaarschap uit te houden. Ze kon dan voor Hem deze ontroerende strofe herhalen van het gedicht, dat zij te Zijner ere gecomponeerd had:

Mijn liefde ontdekt de charmes
Van uw Gelaat mooi geworden door te wenen
Ik lach doorheen de tranen
Wanneer ik uw smarten aanschouw”¹.

De heilige van Lisieux is ons in de loop van de decennia achtereenvolgens devotioneel-moreel, psychologisch en theologisch gepresenteerd. Maar bijna honderdvijftig jaar na haar geboorte (1873) en honderdvijfentwintig na haar dood (1897), vijftig jaar nadat zij Kerklerares is verklaard (1997), is zij de heilige van wie we het meest weten². Wat we nu zien is een jonge vrouw, die in ongekend korte tijd uitgroeide tot een volwassen heilige, die de realiteit van de mens en van God serieus heeft genomen. Thérèse was in het klooster een heel levendige, creatieve, intelligente, humoristische, ongecompliceerde, eerlijke en open zuster. Er

1 Geciteerd in: Noëlle Hausman, *Thérèse de Lisieux, docteur de l'Église*, Paris 2007, blz. 252.

2 Zie het meesterwerk van dé Thérèse-kenner: Guy Gaucher, *Sainte Thérèse de Lisieux (1873-1897)*, Paris 2010. Van een eerdere biografie van zijn hand verscheen een Nederlandse vertaling: *Leven van Teresa van Lisieux*, Gent 1984. Nog steeds het beste boek over haar in onze taal. Voor een film impressie zie *Thérèse. De kleine weg van de jonge heilige uit Lisieux*, Betsaida- Katholiek Alpha Centrum, 2017.

bestaat een ‘tussen-evaluatie’ van haar. Deze is geschreven toen ze vijf jaar in het klooster was. Het mooie aan deze waarneming is, dat haar lijdensweg nog niet in zicht is, laat staan haar ‘opgang naar de eer der altaren’. Het is dus een onbevooroordeelde waarneming, waarvan vooral de laatste twee zinnen opvallen: “Zuster Thérèse de l’Enfant-Jésus, twintig jaar. Novice en de parel van de Karmel, haar dierbare Benjamin. Haar taak is het schilderen waarin zij uitblinkt zonder ooit enige andere lessen gehad te hebben dan onze eerwaarde moeder, haar dierbare zus, te hebben zien werken. Groot en sterk met een kinderlijke inslag, heldere stem, uitdrukking idem, verborgen in haar een wijsheid, een volmaaktheid, een inzicht van vijftig jaar. Een altijd kalme ziel en zich volmaakt beheersend bij alles en bij allen. Kleine heilige die niet wordt aangeraakt en aan wie men de goede God zou geven zonder te biechten, maar haar pet is vol met streken voor wie maar wil. Mystiek, komiek, alles lukt haar ... Zij kan je laten huilen van devotie en net zo goed laten schudden van het lachen in onze recreatietijden”³.

Natuur en genade krijgen in Thérèse alle ruimte. De natuur moest opengebroken worden, waar de genade al in meewerkte. Thérèse was een geschonden persoon, in een zeer beperkt milieu opgevoed en gevormd. Wellicht waren zij en haar zus Léonie het meest geschonden van de vijf dochters Martin. Menselijkerwijs zou Thérèse nooit in vierentwintig jaar en negen maanden de evenwichtige zuster kunnen worden, die zij geworden is. Want ook de communiteit van zesentwintig zusters, was goede aarde voor heroïsche offervaardigheid, maar niet altijd voor evenwichtige persoonlijkheden. En men heeft opgemerkt dat Thérèse nooit een priester heeft ontmoet die haar kon aanreiken wat zij nodig had. “Abbé Domin heeft haar geterroriseerd in de voorbereidingsretraites voor de communie in de abdij; de heer Delatroëtte, rector van de Karmel, heeft haar lange tijd miskend; de aalmoezenier, abbe Youf, ziek en scrupuleus, heeft haar niet geholpen; père Pichon was te ver weg. Wat de vijfenzeventig ‘heilige’ priesters betreft die zij vergezelde op haar pelgrimstocht naar Rome, zij zag in hen niets dan ‘zwakke en broze mensen’”⁴. Tenslotte krijgt ze twee ‘priesters’ toebedeeld om voor hen te bidden en te offeren, en mag ze met hen corresponderen. Zij is de geestelijke leidster, de twee paters abbé Bellière en abbé Roulland ploeteren voort ... Een uiterst boeiende

3 Geciteerd in: Hausman, *Thérèse ...*, blz. 32.

4 Gaucher, *Thérèse*, blz. 16.

briefwisseling⁵. Want mede hieruit blijkt dat Thérèse aan het einde van haar korte leven een ware ‘kerklerares’ is! Ze leefde vanuit de waarheid, zei de waarheid en eiste de waarheid. En de waarheid was voor haar de zelfgevende liefde van de Heer die niets minder waard is dan onze volkomen zelfgevende liefde. Misschien gaat het met kleine stappen, maar Thérèse blijft vooruitstappen en telkens omkijken of we nog volgen.

Een voortgaande stroom aan studies, waarin enige schifting wel nodig is, bevestigen het beeld van een uiterst levendige zuster, die verteerd wordt door de vreugde-gevende liefde van de Heer⁶. Als zij ouder was geworden was zij zeker verdergegaan als novicemeesteres en later als priorin. Niet de makkelijkste, want toegeeflijkheid kende zij niet, en onechtheid zou ze stevig bestreden hebben. Niet dictatoriaal, maar wel duidelijk. Omwille van de Heer, omwille van de mens. Dus niet iemand die maar mee hobbelt, vrome devoties koestert en alles toejuicht waarbij de naam van Jezus genoemd wordt. Thérèse heeft de genade van God vrij spel gegeven en dat zou ze ook bij de anderen willen bewerken. Niet elke gelovige zit daarop te wachten, niet elke communautiteit, niet elke parochie.

Devotie tot het heilig Aanshijn

Dit thema lijkt een mooi voorbeeld te zijn van de herontdekking van Thérèse. Het woord ‘devotie’ kan al wat afschrikken! En het heilig Aanshijn? Wat is dat, een ‘aanshijn’? Ook het woord ‘Gelaat’ is al erg plechtig. We gebruiken nog wel ‘gelaatstrekken’ of ‘gelaatsuitdrukking’, maar verder is het iemands ‘gezicht’. Devotie tot het heilig ‘Gezicht’ klinkt echter ook niet goed. Dus dan maar het wat plechtiger woord ‘Gelaat’, dat we verder gebruiken. Maar is deze devotie niet zo goed als verdwenen? De devoties tot het heilig Hart en tot Maria kennen we. Misschien die voor de Eucharistie (is dat devotie of meer?) en Sint Jozef, Antonius ... Maar tot het heilig Gelaat?

De leer van Thérèse is geen herintroduceren van deze devotie. Dat was niet haar zending. Zij put hier uit een zending die aan twee andere personen vóór haar was gegeven: zuster Maria de Saint-Pierre (1816-1848) en Leon Papin-Dupont (1797-1876). Soeur Marie was karmelietes in Tours

5 Zie het prachtige werk van Patrick Ahern, *Maurice & Thérèse*, Gent 2000.

6 Zie vooral studies als François-Marie Léthel, *L'Amour de Jésus. La christologie de sainte Thérèse de l'Enfant-Jésus*, Paris 1997 en Jean Clapier, « *Aimer jusqu'à mourir d'amour* » *Thérèse et le mystère pascal*, Paris 2003.

en haar privé-openbaringen vonden – mede door de verschijning in La Salette in 1846 – een grote respons. “O.L. Heer heeft me gezegd: Ik zoek Veronica’s voor het drogen en het aanbidden van mijn goddelijke Gelaat dat zo weinig aanbidders heeft.”⁷ De nadruk ligt op het eerherstel. Kopieën van de ‘Veronica’ uit Rome worden verspreid, het bloedend Gelaat van Christus met neergeslagen ogen. Leon Dupont was een weduwe die een bekering had doorgemaakt. Hij ontving een bijzonder kopie van de Veronica, die hij thuis ging vereren. Met de olie van de lampen die voor de afbeelding brandden, gebeurden veel genezingen. In 25 jaar kwamen zo’n 500.000 mensen langs om gebed. Meneer Dupont, “de heilige man van Tours”, verwees iedereen naar de biecht en de communie. Na zijn dood werd het huis een kapel en bedevaartsplaats. Céline en Leonie Martin pelgrimeerden er in 1890 naartoe.

Thérèse kreeg dus deze devotie van huis uit mee, maar die zal voor haar meer worden dan een devotie. Ook al vereerde ze het heilig Hart, had ze een liefde voor het Kindje Jezus en een sterk eucharistisch aanvoelen van Jezus’ werkelijke Tegenwoordigheid, heel haar beleving, devotie en ‘theologie’ kwam samen in het Gelaat van de Heer.

Huize Martin en in de Karmel

Huize Martin in Alençon geeft een prachtig inkijkje in de geloofsbeleving van halverwege de 19e eeuw in de betere kringen. De vele brieven van moeder Zélie vertellen over het Misbezoek voor dag en dauw (en het wakker worden van de kinderen), de uren aanbidding, de kringen, de bedevaarten, maar ook van wat er ruimer speelde in de Franse Kerk en de bedreigingen vanwege de staat. Het was een combattieve Kerk en het eerherstel stond centraal: de vele beledigingen God aangedaan, moesten gecompenseerd worden met offers, gebeden, geloof en liefde. Ja, zeker ook de liefde. Zélie en Louis hadden een diepe eerbied voor God, maar leefden ook in een vertrouwelijkheid met de Heer. Dit alles gaven ze hun dochters mee.

Na het overlijden van moeder en eenmaal in de Buissonnets te Lisioux, ging de geloofsopvoeding verder. Thérèse werd ingeschreven bij het Werk van de heilige Kindsheid (9 jaar), als “kind van de heilige Engelen” (9 jaar), bij de broederschap van de heilige Rozenkrans (11 jaar) en de

⁷ Geciteerd in Clapier, « *Aimer...* », blz. 97.

broederschap van het heilig Gelaat van Tours (12 jaar), waar zij lidnummer 7382 kreeg. Naast het bij zich dragen van aan afbeelding van het heilig Gelaat diende men ook dagelijks te bidden: *Domine, ostende Faciem tuam, et salvi erimus* – Heer, toon ons uw Gelaat en wij zullen gered zijn (Ps. 79,4 Vulgaat).

In de Karmel van Lisieux, waar twee zussen Pauline en Maria al waren ingetreden, was decennia eerder vanuit de Karmel in Tours de eerherstellende devotie tot het heilig Gelaat overgenomen. Toen Thérèse intrad, ontmoette ze zuster Geneviève de Sainte-Thérèse (1805-1891), die een grote verering had voor het heilig Gelaat en in de geur van heiligheid stierf. Pauline, zuster Agnès de Jésus, bevorderde onder haar prioraat deze devotie. Voor het heilig Aanschijn brandde voortaan dag en nacht een lampje en 6 augustus, Transfiguratie, werd in de communautiteit de feestdag van het heilig Gelaat. Zuster Agnes vulde ook de gedachte van eerherstel aan met die van de liefde voor het mensgeworden Woord. Thérèse schreef later in haar Geschiedenis van een ziel: “Tot dan toe had ik nog niet de diepte gepeild van de schatten die verborgen liggen in het heilig Gelaat. Door jouw toedoen, moeder, heb ik die leren kennen. Zoals je ons allemaal eens voorging naar de Karmel, zo heb je ook als eerste de geheimen van de liefde doorgrond die verborgen liggen in het Gelaat van onze Bruidegom”⁸.

Op 10 januari 1889 ondertekende Thérèse voor het eerst met haar dubbele kloosternaam. Vaak laat ze daarna ‘et’ achterwege: de l’Enfant-Jésus [et] de la Sainte-Face. Voor haar was het één geheel, de Menswording en het Lijden. Maar zoals bij alle wezenlijke elementen van de weg van Thérèse vond ze de diepste betekenis en in zekere zin ook bevestiging van haar devotie in de heilige Schrift. In 1890 las ze tijdens de vastendagentijd de teksten over de lijdende dienstknecht in Jesaja. Daar vond ze in de vertaling van haar brevier deze tekst: “Hij is zonder schoonheid en zonder glans ... Zijn Gelaat was als verborgen ...” (Jes. 53, 1-3 Vulgaat).

Op 6 aug 1896 wijdde Thérèse zich met twee medezusters die eveneens de kloosternaam De la Sainte-Face droegen, toe aan het heilig Gelaat. De tekst die ze daarvoor opstelde eindigde met: “O dierbaar Gelaat van Jezus! In afwachting van de eeuwige dag waarop we uw oneindige Glorie mogen aanschouwen, is ons enige verlangen uw Goddelijke ogen te behagen door ook ons gelaat te verbergen opdat hierbeneden niemand

---

8 *L'Histoire d'une Âme*, A71ro. Nederlandse vertaling is *Mijn Levensverhaal*, Moerzeke 2001.

ons kan herkennen ... uw versluiserde Blik, dat is onze Hemel, o Jezus! ...”⁹ Er volgen diverse schilderijen en ook nog een Gedicht van het heilig Gelaat en op 7 juni 1897, zo'n vier maanden voor haar overlijden, maakte Céline, zuster Genevieve nog drie foto's van haar zus, die in haar hand de afbeelding van het Kind Jezus en het Heilig Gelaat droeg. Twee foto's zijn bewogen, want Thérèse was al te zwak om lang te knielen.

De kern van haar geloof

Thérèse leerde de catechismus. Echte theologie heeft ze nooit gelezen. Het zou haar zeker geboeid hebben, want ze had een ruime belangstelling en een groot bevattingsvermogen. Wat ze tegenkwam waren de preken, enkele religieuze geschriften, de Karmel-auteurs en de Bijbel in een bloemlezing en het brevier. *De Navolging van Christus* heeft ze helemaal gelezen, maar ook dat is geen echte theologie. Toch kon Thérèse kerkerares worden! Dit was mogelijk omdat zij de kern van het geloof, de kern van de Openbaring ook werkelijk als het meest wezenlijke behield en beleefde. Het theresiaans kerygma lijkt dit te zijn: de hemelse Vader zendt de Zoon om de mensen te redden. De Zoon is barmhartige liefde, wat blijkt uit zijn bereidheid klein te worden en te lijden aan het kruis om alle mensen te redden. Deze liefde moet in de kracht van de heilige Geest beantwoord worden met offers voor de zielen (zeker de afgedwalde zielen en de zielen in het vagevuur) en met een volkomen zelfgave aan Hem. De Hemel is het einddoel en in het 'tranendal' hier vergezelt Jezus ons door de Eucharistie en de Kerk met Maria en de heiligen. Het religieuze (Karmel)leven is er om Jezus te beminnen namens anderen en om te bidden dat alle mensen, vooral de zondaars, in de hemel komen. Een religieus hoeft dus niet beroemd te worden of allerlei mystieke ervaringen te krijgen: de liefde bepaalt de grootheid van een daad, ook al is die daad klein en verborgen.

Thérèse wist dus heel goed dat het bij God begint. “Niet wij hebben God liefgehad, maar Hij heeft ons liefgehad.” (1 Joh. 4,10) “Uw liefde was mij sinds mijn kindertijd vóór en is met mij meegegroeid; nu is zij een afgrond waarvan ik de diepte niet meer peilen kan”¹⁰. Het is een voorafgaande liefde! En Thérèse heeft nooit moeten zoeken waar die liefde dan te vinden was. Nog voordat ze die op momenten in haar leven

⁹ *Prières* no 12.

¹⁰ *L'Histoire d'une Âme*, C35ro.

(subjectief) ging ervaren, vond ze die daar waar de Heer is (objectief): in de Eucharistie, in de biecht, in het gebed, in de Kerk, in de devoties¹¹. En zij begreep snel dat Gods liefde zich vooral toont waar deze liefde bereid is te lijden. Lijden en liefhebben, liefhebben en lijden lagen voor Thérèse heel dicht bij elkaar. Niet in een dolorisme, al had het wel die kant uit kunnen gaan. De Menswording was de eerste stap van de liefde, de voorwaarde voor het méér dat nog zou volgen. Thérèse de l'Enfant-Jésus ... De Evangelieën en Paulus laten zien dat vervolgens aan het Kruis de liefde tot het uiterste toe geopenbaard wordt.

Dat was voor haar de kern: totaal zichzelf wegschenkende liefde. Toen ze de woorden bij de profeet Jesaja las, begreep ze dat het Gelaat dit alles in zich draagt en zichtbaar maakt. Zo kwam voor haar het Gelaat van de Gekruisigde centraal te staan. De Eucharistie beleefde zij voortaan als de ontmoeting met Hem, wiens Gelaat zij kent. "Jezus brandt van liefde voor ons. Zie naar zijn aanbiddelijk Gelaat! ... Zie naar die uitgedoofde en neergeslagen ogen! ... Zie naar die wonden ... Zie Jezus recht in het gelaat... Daar zal je zien hoeveel Hij van ons houdt"¹². Thérèse de 'Enfant Jésus de la Sainte-Face.

Wat betekent dit voor de spiritualiteit, of zo men wil, de theologie van Thérèse en haar (kleine) weg? Allereerst dat deze uiterst beeldend is. De vele soms letterlijke bloemrijke omschrijvingen, vooral in haar gedichten, horen hierbij. Thérèse had een groot voorstellingsvermogen en was creatief. Ze kon schilderen maar zich ook heel goed uitdrukken, zingen lag haar minder. Ze zag ongetwijfeld voor zich wat ze overwoog en in de Schrift las. Het leefde voor haar, en daarom konden afbeeldingen haar ook helpen, zoals die van het heilig Gelaat. Het voorkwam dat het 'Godsbeeld' vaag werd, wat het risico in zich draagt los te raken van de Openbaring (Menswording) en onpersoonlijk te worden. Thérèses directheid in haar omgang met Jezus werd mede gevoed door haar beeldrijke geloof.

Ten tweede resonanceert de hele Openbaring mee in haar gerichtheid op het heilig Gelaat. Middels dit Gelaat beleefde Thérèse een "theocentrisch en trinitair Christocentrisme"¹³. Het Gelaat was dus niet iets 'naast' de Eucharistie, naast haar Karmelgebed, naast haar naastenliefde. Alles vond ze terug in het Gelaat van Christus en het Gelaat van Christus vond ze terug in al het andere. Dit is een gronddynamiek van de Openbaring,

11 *Ibidem*, A16vo met het humoristische relaas van haar eerste biecht.

12 Brief 87 van 4 april 1889 aan Céline.

13 Aldus Lethel, *L'Amour de Jésus*, 54.

waar met name Adrienne von Speyer en Hans Urs von Balthasar telkens op hebben gewezen. In de breedte van de Openbaring bestaan er geen ‘extra’s’ die ook kunnen worden weggelaten. Alles van het geloof is verbonden met de kern en de kern is in alles zichtbaar. Van de Drie-eenheid tot en met de huwelijksmoraal en de aflat.

Ten derde voorkomt deze directe gerichtheid op het Gelaat van Christus, dat de kleine weg van Thérèse gezien wordt als een morele weg. Dan zou men terugvallen op een onderscheiding tussen de heroïsche daden voor de heiligen en de kleine goede daden in het alledaagse leven van de anderen. Op zichzelf zijn die kleine daden natuurlijk niet slecht en elke goede daad is er één. Maar het katholieke geloof is niet een weg van goede daden. Een seculier humanisme kan dit ook voorstaan, al wordt daar het begrip ‘goed’ anders ingevuld. Maar Thérèse zou daar niets van gesnapt hebben! Voor haar stond het Gelaat van Jezus centraal. Ze leefde met Hem en voor Hem. Omwille van Hem probeerde ze te doen wat Hij verlangde. Ongemerkt volgt ze het grondpatroon van de weg van Ignatius van Loyola, in een totale beschikbaarheid onderscheiden wat Hij vraagt en dat doen. “De volmaaktheid bestaat erin Gods wil te doen, diegene te zijn die Hij wil dat we zijn”¹⁴. Alleen Thérèse was een levendige zuster, zodat ze dit wat “pragmatische principe” beleefde in de spontane daden voor Jezus. Zij maakte de overstap van ‘leerling’ naar ‘vriend’ en leefde de band met Hem als een innige vriendschap. De goddelijke Vriend had zozeer laten zien hoeveel Hem deze vriendschap waard is, dat het dagelijks op zijn Gelaat af te lezen is. De kleine weg is een weg met Jezus, zo niet, dat is het niet meer de kleine weg van Thérèse.

Het heilig Aanschijn en het gelaat van vader

Thérèse heeft veel verdrietige momenten meegemaakt, die in haar ziel gekerfd stonden. Het vroege overlijden van haar moeder toen zij nog maar vier jaar was. Het intreden van haar ‘tweede moeder’, de zus Pauline, toen Thérèse negen was. En later wanneer zij vijftien is, kwam het bericht van de mentale achteruitgang van haar vader. De andere tellerstellingen waarover ze vertelde in haar autobiografie zijn die welke bij elk leven horen. Maar deze genoemde drie momenten hebben diep ingegrepen bij haar. “Wat heb ik geleden; pas in de hemel zal ik het uit kunnen

¹⁴ *L'Histoire d'une Âme*, A20ro.

spreken”¹⁵. Zij leed meer dan Léonie, Maria of Céline. Ook hieruit blijkt dat Thérèse ‘anders’ was dan haar zussen.

Ze was nog maar twee maanden in de Karmel of het bericht kwam dat haar vader aftakelde. Met zijn 1 meter 76 was hij een sterke man. Een muskietenbeet in 1876 achter zijn rechteroor, opgelopen tijdens het vissen, bracht een lange weg van behandelingen mee, tot aan het wegschroeven van een goedaardige tumor. 1888 betekende het keerpunt. Hij werd vergeetachtig en in juni van dat jaar is hij een aantal dagen ‘zoek’.

Voor Thérèse begon een nieuw innerlijk lijden. Zij was in de Karmel en kon niet direct hulp bieden. En in die Karmel werd gefluisterd dat vader Martin gek was geworden, omdat al zijn dochters het klooster in zijn gegaan of willen gaan. Thérèse herinnerde zich het “mysterieuze” visioen dat ze als meisje in de Buissonnets (in 1879 of 1880) had. Ze zag haar vader kromgebogen van ouderdom. “Zijn hoofd was bedekt met een soort schort van een onbekende kleur”¹⁶. Nu haar vader geestelijk aftakelde, zag Thérèse daarin een mee opgenomen worden in het lijden van Christus. “Zoals het aanbiddelijke Gelaat van Jezus versluierd was tijdens zijn lijden, zo moet het gezicht van zijn trouwe dienaar gesluierd zijn in de dagen van zijn smarten, om later in het hemels vaderland, dicht bij zijn Heer, het eeuwig Woord, te kunnen stralen”¹⁷. Na een verblijf in de Bon Sauveur te Caen, een soort gesticht waarin Louis alle zorg gaf aan zijn medebewoners, keerde hij terug naar Lisieux. Hij werd vooral door Céline verzorgd. Op 12 mei 1892 was hij voor het laatst in de spreekkamer van de Karmel. Hij wees met zijn vinger naar boven en fluisterde: “au ciel”, “in de hemel”¹⁸.

Voor Thérèse betekende deze smartelijke weg, dat zij leerde in het gelaat van haar lijdende vader het Gelaat van Christus te zien. En evenzeer in het Gelaat van Christus het gelaat van haar lijdende vader. Voor haar was dit een bevestiging van de toenemende Christusgelijkvormigheid van vader en dus van zijn heiligheid, juist in zijn aftakeling. De Kerk zal dit ook bevestigen in de zalig- en heiligverklaring van hem én zijn vrouw in 2008 respectievelijk 2015. Maar een mentale aftakeling is anders dan een fysieke achteruitgang. Wat heeft dit betekend voor Thérèses visie op het heilig Gelaat? Alle nadruk lag op het fysieke lijden van de Heer en

15 *Ibidem*, A27vo – 31ro.

16 *Ibidem*, A20ro.

17 *Ibidem*, A20vo.

18 Aldus het getuigenis van Pauline, geciteerd in Clapier, *Thérèse ...*, blz.319.

zijn innerlijk lijden omwille van de zonde en de onbeantwoorde liefde. Zijn bloeddruppels vielen op de grond en werden niet opgevangen¹⁹. Nu kwam daar nog iets bij: een mentaal lijden, een mentale aftakeling ... Niet dat Thérèse op Jezus de ‘dementie’ van haar vader projecteerde, maar ze ontdekte dat de ontlediging van de Zoon nóg verder is gegaan, dan zij voorheen kende. Het is een verdwijnen van alle menselijke waardigheid, waarin juist een nieuwe geestelijke waardigheid gevonden wordt. Louis heeft in de laatste jaren zijn ‘nobelheid’ bewaard. De dochters benadrukten dat steeds en niet als een soort troost voor elkaar. Thérèse was niet iemand die dingen mooier maakt dat ze zijn, ze was de realiste bij uitstek. Juist zij was telkens weer getroffen door het merkwaardige contrast van de mentale ontredde van vader én zijn nobele houding. “Nog nooit had hij er zo mooi en zo waardig uitgezien”²⁰. Hij blijft voor haar de ‘roi de France’. Zo leerde ze op een nieuwe manier kijken naar het Gelaat van de Heer. Ontwaarding, ontredde, ontlediging ontnamen Hem niet tegelijk sereen en nobel te blijven.

Het spel van zien en niet zien

Omdat het Gelaat van de Heer de kern was van Thérèses spiritualiteit en theologie, zijn er heel veel aspecten van te beschrijven. Eén ervan kiezen we uit, omdat deze aangeeft hoe Thérèse het Gelaat van de Heer niet alleen als een tegenover zag, maar ook als een weg voor haar zelf.

Ze hield van deze tekst uit het Hooglied: “Ostende mihi faciem tuam ... facies tua decora (est)”. Toon mij uw gelaat, uw gelaat is bevallig (Hoogl. 2,14 Vulgaat). Maar Thérèse zag toch het Gelaat van de Heer? Ja, en tegelijk nee. Op de afbeelding van het Gelaat heeft Jezus zijn ogen gesloten. Daarmee, zei Thérèse, kunnen we niet in het diepst van zijn Ziel kijken. “Wat heeft onze Heer er goed aan gedaan zijn ogen neer te slaan bij het tonen van zijn beeltenis. De ogen zijn de spiegels van de ziel; als wij in zijn ogen hadden kunnen kijken, waren wij gestorven van vreugde”²¹. Het gaat om de Nieuwtestamentische vorm van het gegeven, dat niemand God kan zien en in leven kan blijven. Dit geldt nu niet meer vanwege de heiligheid Gods, maar vanwege de barmhartige liefde

19 Zie *L'Histoire d'une Âme*, A45vo. Zie ook Jacques Gauthier, *Ik heb dorst*, De Boog/Betsaida/Katholiek Alpha Centrum, 2016.

20 *L'Histoire d'une Âme*, A72ro.

21 Uitspraak van 5 juli 1897. Zie *Ik ga het leven binnen*, Gent 1975, blz. 110-111, nr. 7.

Gods. Jezus verbergt zich dus nog, Hij verhult zijn ziel. De Eucharistie klinkt hierin door. We zien de uiterlijke gedaanten, niet de werkelijk Tegenwoordige Heer zelf. Jesu, quem velatum nunc aspicio (Jezus, die ik nu verhuld aanschouw) ... Maar ook het lijden dat het gelaat van de mensen, zoals haar vader, tekent, is het verhulde Gelaat van de Heer.

Thérèse zag echter dieper. Juist dit verhullen onthult de mateloosheid van Zijn liefde. Von Balthasar, die zulke paradoxen in zijn eigen theologie vaak gebruikte, licht dit uit in zijn doorwrochte Thérèse-studie: “Uw Gelaat is mijn enige Rijkdom, meer verlang ik niet; daarin wil ik mij steeds verbergen, om op U te gelijken, o Jezus.’ En zo begint dit zeldzame spel van zien en niet-zien, van openen en sluiten van de oogleden. Want juist de neergeslagen blik van de Heer is het, wat Thérèse onophoudelijk zoekt, waardoor zij geboeid is – ze kan de hele nacht naar het beeld van het smartengelaat kijken – en dat ze op geen andere manier kan antwoorden, dan zelf de ogen neer te slaan”. “Het is, alsof beiden niet tegelijkertijd de ogen konden opheffen, Jezus en Thérèse: alsof Thérèse haar ogen moest neerslaan, om de blik van de Heer voortdurend en innig op haar te laten rusten, alsof de Heer zijn ogen moest neerslaan, om het voor Thérèse mogelijk te maken, Hem voortdurend en innig aan te kijken. Dit spel van verhullen en onthullen is het subliemste spel, dat de liefde kon uitvinden”²².

Omdat Jezus zich verbergt, wilde ook Thérèse zich verbergen. Hoe en waar? In zijn Gelaat. “Ik heb zijn aanbiddelijke Gelaat gezocht, en het is daarin dat ik me wil verbergen”²³. Juliette Bordes’ mooie studie over het gelaat en de sluier vraagt zicht af: “Kan men zich verbergen in een gelaat?”²⁴ Niet ‘letterlijk’, maar wel ‘in houding.’ Thérèse concretiseerde dit in haar dagelijks leven. Aanvankelijk leed ze aan het feit dat ze gezien werd als een verwende Martin in het klooster, later zal ze in haar kleinheid weten dat anderen op haar neer mogen kijken. Ze was bereid om naar een Karmel aan de andere kant van de wereld te gaan, omdat daar niemand haar kende. Tot twee keer deed deze mogelijkheid zich ook echt voor. En wie weet was het gebeurd als ze niet ziek was geworden. Ze schreef haar biografie, gaandeweg met een besef dat ze ‘iets wilde meegeven’ aan anderen, maar haar lijdensweg aan het eind van haar korte leven, was een volkomen verdwijnen in de kleine weg zelf. Ze reflecteerde aanvankelijk

22 Hans Urs von Balthasar, *Schwestern im Geist*, Einsiedeln, 1978³, blz. 127 en 218.

23 *Poésies* no 11 van dec 1894.

24 Juliette Bordes, *Le visage et le voile. Les Poésies de Sainte Thérèse de Lisieux*, Toulouse, 2009, blz. 59.

nog over die weg, maar Jezus ontnam haar dat in de donkere nacht van de ziekte en de innerlijke duisternis. Daar was het Jezus die zich voor haar verborg, opdat zij mee kon gaan in de ontleding. Dit was niet een soort eindsprint naar de heiligheid, maar het 'spel van de liefde' waaraan ze zich had prijsgegeven. Jezus' verhulde Gelaat gaf haar de ruimte zich helemaal in Hem te verbergen, zonder door ervaringen of mooie gevoelens daarin gedragen te worden. Alles was nu echt voor Hem. Zo stierf zij. Een medezuster die zich afvroeg, of er over deze onbeduidende zuster in de necrologie wel iets geschreven kon worden, had gelijk. En ook weer geen gelijk. De paradox van het verhullen dat onthult. Een 'gewone' zeer pijnlijke verstikkingsdood en juist daar in een "aimer jusqu'à mourir d'amour", een beminnen tot in het sterven van liefde. Vier dagen daarna volgde de droeve gang naar het zusters-graf, iets buiten Lisieux. Léonie, de enige zus die nog niet definitief in het klooster was, liep voorop. De spulletjes van Thérèse werden opgeruimd, de cel leeg gemaakt en het Karmelritme hernam zich. Maar het was wel 'stiller' in de communiteit. Een zuster die 'de vaart erin hield' was er niet meer. Toch zou dit niet lang duren. Toen een jaar na haar dood de eerste editie van *l'Histoire d'une Âme* verscheen, was het niet meer te stoppen. De rozen bleven vallen en Thérèse voegde zich bij de gidsen die de Heer aan zijn Kerk geschonken heeft, omdat wij die zo nodig hebben. En omdat Thérèse "alles gekozen had" was en is zij bereid alles aan te pakken, wat de Heer haar toevertrouwt.

De beweging van het geloof

Wat bij Thérèse bijna onopgemerkt blijft en toch opvalt, is dat voor haar Jezus een absolute 'realiteit' is. Dit kan wat vreemd klinken. Belijden christenen, katholieken, dat niet allemaal? Dit is toch juist het hart van de Openbaring en de christelijke belijdenis? Paulus sloeg in zijn brieven geen gelegenheid over om dit te verkondigen. En de Evangelieën beschrijven een reële persoon. Johannes tekende in zijn Openbaring de reële ontmoetingen op, die hij met de Verrezen Heer had. Maar veel gedoopten, ook zij die hun geloof praktiseren, leven en maken keuzen 'etsi Deus non daretur', alsof God er niet is. Vaak lijkt het dat het geloofscontact met de Heer 'gemaakt' wordt door het geloof van dat moment, zelfs tegenover de objectieve aanwezigheid van Christus in de Eucharistie. Men 'maakt zich bewust' van deze aanwezigheid. Wat is er anders bij Thérèse? Voor haar was deze aanwezigheid een volstreekte vanzelfsprekendheid geworden. Zij

leefde met Jezus zoals met een medemens, die ze zag, ontmoette en sprak. De aankondiging van haar professie als de aankondiging van een huwelijk, kan tergend zoet en irritant naïef overkomen, tenzij we beseffen dat het voor Thérèse werkelijk zo was²⁵. Als zij sprak over Thérèse van Jezus en Jezus van Thérèse is dit een Johanneïsche verbondenheid: rustend aan de borst van de Heer. Ook hier blijkt dat Thérèse dichter bij haar ordesvader Johannes van het Kruis stond, dan bij Teresa van Avila. Maar Thérèse kon als ‘bruid van de Heer’ deze intimiteit nog vanzelfsprekender en onbekommerder leven én verwoorden. Hier is de lezer van Thérèse dus uitgenodigd niet bij de ‘zoetheid’ van de verwoording te blijven steken, maar dieper te luisteren. De lezer wordt uitgenodigd – zoals bij elke serieuze verwoording van een menselijke ervaring – niet bij het woord stil te blijven staan, maar naar de werkelijke beleving erachter te zoeken. Want Thérèse heeft dit zelf gedaan bij haar manier van geloven.

Van hieruit wordt ook duidelijk hoe Thérèse het Gelaat van de Heer beleefde. Doorheen de afbeelding keek zij in het Gelaat van de Heer, van Jezus, van haar Bruidegom en Geliefde. Thomas van Aquino’s beroemde woord “*Actus credentis non terminatur ad enuntiabile, sed ad rem*” helpt ons op weg. In de vertaling van de Catechismus: “De (geloofs)daad van de gelovige blijft niet staan bij de formulering maar bij de zaak zelf.”²⁶ Thomas beschreef een beweging naar de realiteit toe doorheen de verwoording van deze realiteit. Geloven in God is een beweging naar God toe, Hij die bestaat vooraf aan mijn geloof en de beweging van mijn geloof. God is een werkelijkheid (anders dan de geschapen werkelijkheid natuurlijk). Het woord ‘God’ is een doorgang naar God zelf. Het geloof mag niet stoppen bij het uitspreken (belijden) van de woorden, maar moet ‘doorstoten’ naar de werkelijkheid erachter, naar de drie-ene God zelf.

Thérèse laat zien dat deze geloofsbeweging bij haar ook voor de afbeelding van het heilig Gelaat gold. We zouden voor haar kunnen zeggen: *actus credentis non terminatur ad ‘imaginem’, sed ad rem*. (De beweging van het geloof hield niet op bij de ‘afbeelding’, maar bij de werkelijkheid zelf). Wanneer zij keek naar een afbeelding van het lijdend Gelaat van de Heer, keek ze om het zo te zeggen ‘recht in het Gelaat van de Heer’, het hoogst haalbare op aarde van het Paulijnse “van aangezicht tot aangezicht” (1 Kor. 13,12). De kleine weg is een weg van transparantie en werkelijkheidszin: Jezus is er en houdt van haar, wat Hij toont in zijn

25 *L'Histoire d'une Âme*, A77vo.

26 *Summa Theologiae* II-II, 1,2 ad 2. *Catechismus van de Katholieke Kerk*, nr. 170.

lijden en sterven uit liefde voor haar... en voor iedereen. De kleine weg is het laten afpellen van onze gecompliceerdheid en terughoudendheid tegenover God. In de oude termen, de weg van de *purgatio* en *illuminatio*, maar dan niet via allerlei ascetische richtlijnen, maar via de vertrouwvolle overgave aan de Heer, waarbinnen offers en lijden aanvaard worden.

Zoals het is, is het. Dus Thérèse keek doorheen de afbeelding Jezus aan. En Hij keek naar haar en – nogmaals – juist het lijdende Gelaat toonde dat Hij haar aankeek als zijn geliefde bruid. We weten dat Thérèse dit niet ‘individueel’ en zeker niet ‘ik-gericht’ ontving, maar binnen de Bruid van de Heer, de Kerk, de Catholica. Thérèse ontving deze persoonlijke liefde van de Heer ‘katholiek’ en ‘Mariaal’, niet voor zichzelf maar om door te geven. Dit verklaart haar ongekende ‘aantrekkingskracht’ al meer dan een eeuw. Het verklaart ook waarom er geen einde lijkt te komen aan het ontdekken en herontdekken van haar ‘kleine weg’, haar spiritualiteit en haar ‘theologie’. Want ze ontving om door te geven en wat ze ontving kwam uit de onuitputtelijke bron van de drie-ene liefde. Bijna 150 jaar na haar geboorte, 125 jaar na haar sterven, 25 jaar kerklerares en nog steeds kunnen we, om een woord van Hans Urs von Balthasar uit 1973 te gebruiken, spreken van de “actualiteit van Lisieux”. “Thérèse is zeker de vrolijkste heilige, die we kennen. Zij laat zien, hoe spannend en betoverend het is, in de intimiteit Gods te leven. ... Zij is het kind dat met vuur speelt. Ze heeft niet geleerd om bang te zijn. Ze beleeft veeleer vreugde aan het avontuur en God beminnen en met God de wereld beminnen, komt haar als het meest geweldige avontuur voor”²⁷. Thérèse laat zien dat de Kerk het vermogen van de Heer in zich draagt, om immer jong te zijn. De wereld wordt oud, de Kerk blijft jong, mits ze blijft kijken naar het Gelaat van haar gekruisigde en verrezen Heer, van haar eeuwig jonge Bruidegom.

Jeroen Smith (1963), priester van bisdom Rotterdam, tweede spiritueel van de priesteropleiding Vronesteyn en mede-coördinator van Katholiek Alpha Centrum. Boeken o.a. *Wat zag Jezus vanaf het Kruis* (2019); *Adrienne von Speyr* (1902-1967). *Gehoorzaam aan het Woord* (2021).

²⁷ Hans Urs von Balthasar, *Aktualität von Lisieux*, in *Geist und Leben*, 1973, 46 Jahrgang, blz. 126-142, blz. 142. Het is de Duitse vertaling van een inleiding die hij op 27 maart 1973 in de Notre Dame heeft gehouden.